

М.О. ШИЛОВСЬКА

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка,
м. Полтава

**ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ
ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА У КОНТЕКСТІ
ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ**

Ключові слова: національна культура, патріотичне виховання,
соціокультурна компетенція, толерантність.

Постановка проблеми. Перед сучасною вітчизняною педагогічною наукою та освітньою практикою гостро постали питання творення національної школи й освіти, оптимізації та удосконалення системи виховання підростаючого покоління, забезпечення можливості постійного духовного зростання кожної особистості, демократиза-

ції навчально-виховного процесу, його побудови на основі утвердження загальнолюдських та національних цінностей. Розв'язання зазначених завдань вимагає науково-теоретичного обґрунтування інноваційних підходів до розбудови власної системи виховання й освіти з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду та активний обмін надбаннями духовної культури між усіма народами, що населяють Україну, а також з українською діаспорою. Звернення до ґрунтового, науково-об'єктивного, конструктивного вивчення вітчизняного педагогічного досвіду свідчить про прагнення сучасних дослідників знайти у минулому витoki провідних ідей сучасності і потребу переглянути й переоцінити ті освітні концепції та теорії, які раніше з якихось причин не розглядалися або відкидалися як помилкові. Тому зараз вкрай важливо творчо використати вагомі теоретичні надбання і великий практичний досвід українців, які з різних причин були змушені залишити свою країну, але змогли не тільки зберегти багатотомові досягнення рідного народу у сфері навчання й виховання дітей та молоді, а й примножили та збагатили їх досвідом, набутим на чужині.

Сучасна українська педагогіка за часів розбудови незалежної держави нарешті повертає несправедливо забуті імена вітчизняних просвітителів. Поряд із визначними історичними постатями – К. Острозьким і П. Могилою, Х. Алчевською та С. Русовою, К. Ушинським і Б. Грінченком особливої уваги заслуговують науковці-освітяни, представники діаспори, а серед них Григорій Ващенко (1878-1967) – уродженець Полтавщини, видатний національний педагог, один із творців української освітньо-виховної системи, життєвим гаслом якого стали слова “Служити Богові й Батьківщині. Усвідомлюючи потребу українства в національному відродженні, Г. Ващенко почав відстоювати й утверджувати необхідність власної педагогічної традиції. Самі лише назви праць увиразнюють основні напрямки наукових зацікавлень Г. Ващенка. Його основні педагогічні роботи “Виховний ідеал”, “Виховання волі і характеру”, “Проект освіти в самостійній Україні”, “Загальні методи навчання”, “Хвороби в галузі національної пам'яті” засвідчують ґрунтовне переосмислення української національної традиції, практичне обґрунтування його виховного ідеалу у природовідповідному поєднанні національного та уселюдського начал.

Педагогічна спадщина Г. Ващенка є актуальною саме зараз, коли в українському суспільстві продовжує зростати соціальне напруження, не припиняються міжетнічні та міжконфесійні конфлікти, що наскрізно пронизують всі сфери життя. Молодь виховується, в основному, життєвими реаліями, й далеко позаду залишилися високі християнські ідеали. Тому нагальною стає проблема формування соціокультурної компетенції, яка стає пріоритетним напрямом педагогічної думки і передбачає формування планетарного світогляду, базової культури особистості, глибоке й різнобічне оволодіння культурою свого народу, культивування шанобливого ставлення до людей як представників різних етносів та субкультур, розвиток толерантності та вмінь продуктивної взаємодії з носіями інших культур. Особливо значущою є дана проблема для педагогів, які покликані виховувати підростаюче покоління, прищеплювати повагу до традицій минулого, сприяти духовному зростанню своїх вихованців. Зазначені завдання знайшли ґрунтовне викладення у працях Г. Ващенка.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Дослідження у напрямку формування соціокультурної компетенції проводяться як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Серед них ми виділяємо Д. Брауна, Н. Бориско, Н. Гальську, О. Першукову, А. Хроленко та ін. Проблеми полікультурного виховання вивчають О. Гукаленко, І. Лощенова, О. Сухомлинська, Н. Терентьєва та ін. Заслуговують на увагу роботи сучасних дослідників толерантності як соціально-педагогічної проблеми: Т. Білоус, О. Волошина, В. Маралова, В. Сітарова та ін.

Проблеми національного та патріотичного виховання цікавили визначних діячів української національної педагогіки епохи Відродження: П. Русина, Ю. Драгоманова, О. Духновича, І. Франка, М. Грушевського та ін. Теоретичні та практичні обґрунтування національного виховання знаходимо у класиків педагогіки – К. Ушинського та С. Русової. С. Русова наголошувала, що виховання повинне бути пов'язане з історичними традиціями свого народу, що є запорукою успішного глибокого проникнення дитини в духовну скарбницю свого народу [7, с. 218].

Водночас, варто зазначити, що, незважаючи на досить значну кількість праць, розвідок, які безпосередньо чи опосередковано стосуються розбудови національної системи освіти та формування соціокультурної компетенції вчителя як необхідної передумови, що забезпечить взаєморозуміння між народами, педагогічна спадщина Г. Ващенко як теоретика і практика української школи, педагогічна спадщина якого має неабияке значення з огляду на зазначену проблему, не були предметом окремого цілісного дослідження.

Таким чином, актуальність та історико-педагогічна значущість проблеми та недостатня її дослідженість зумовили вибір теми статті, метою якої є виокремити й проаналізувати основні педагогічні ідеї Г. Ващенко у контексті формування соціокультурної компетенції та національного виховання студентської молоді взагалі та майбутніх вчителів зокрема.

Виклад основного матеріалу. Стан культурно-духовного розвитку населення України зумовлює необхідність підвищення рівня освіченості громадян на основі надбань педагогічної науки, передового досвіду, організації виховної роботи серед населення відповідно до сучасних потреб суспільства. Будівництво національної школи залишається стратегічним напрямом розвитку нашої освіти у XXI столітті. Це чітко визначено і в Національній доктрині розвитку освіти України, прийнятій у 2002 році. Національна спрямованість освіти полягає в невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з історією та традиціями. О. Вишневський стверджував, що в основі виховання будь-якого народу лежить природна потреба у самозбереженні, самоствердженні, самовдосконаленні шляхом розбудови власної держави. Через це будь-яке виховання повинне бути національним [3, с. 234]. Ми також вважаємо, що наша держава стоїть лише на початку становлення такої системи виховання. Про це ж говорив і С. Ніколаєнко у своїй доповіді “Освіта в інноваційному поступі суспільства” на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 року, окресливши завдання сучасної школи, серед яких – “виховання гідного громадянина своєї країни, який усвідомлює свою належність до неї та пишається нею, розуміє свою землю, мову і культуру, дбає про її поступ і готовий боронити її від чужих посягань” [6].

Саме тому особливого значення набувають педагогічна система та імперативи Г. Ващенко, погляди якого є надзвичайно актуальними, враховуючи процеси глобалізації України в європейський культурний простір. Виховний ідеал педагога побудований на двох головних принципах: християнської моралі та української духовності і спрямований на службу Богові й Україні. Християнська мораль ставить в основу виховання загальнолюдські вартості: закон творення добра і злом, шукання правди і побудова справедливого суспільства, яке спирається на закони краси і любові. Симпатія, взаємна любов повинні стати основою суспільного життя. У стосунках з людьми християнин повинен бути лагідним і доброзичливим, утримуватися від заздрості, гордоців і честолюбства, бути чесним і правдивим [1, с. 81]. Українська духовність відображає національні цінності, виплекані упродовж віків, які входять до традицій українського народу. Це все те, що найбільше відповідає психології народу і його призначен-

ню: українська гостинність, замилювання красою, мистецька творчість, схильність до музики, співу і танців, побут українців. Національні цінності зафіксовані у пісенному фонді, у звичаях, в мистецтві народу, його традиціях, що виступають своєрідною пам'яттю у житті й розвитку окремої людини, без яких неможливий поступ людства. Підтвердження цьому знаходимо і в У. Федорович, яка відзначає, що національне буття в часовому вимірі є своєрідним ланцюгом передачі інформації від покоління до покоління. Це свого роду комунікація поколінь: ми приймаємо те, що нам передали, осмислюємо, вчимося, оберігаємо і вже разом із набутим досвідом передаємо наступним поколінням. І чим глибше в часі триває цей діалог, тим багатша і міцніша нація [9, с.220].

Особливого значення Г. Ващенко надає мові, яку він вважає найціннішим скарбом людства і разом із тим найкращим засобом традиції, саме мова відбиває душу народу. Значний потенціал він вбачає й у морально-релігійному вихованню молоді. На його думку, історія засвідчила, що тривка мораль може бути побудована лише на релігійних засадах. Лише віра в Бога і безсмертя людської душі можуть стати основою високої моралі, що не знає компромісів і має абсолютний характер [2, с. 185].

Разом із тим, Г. Ващенко розмежовує стихійну і свідому любов до Батьківщини. На його думку, справжній патріот не повинен обмежуватися пасивною любов'ю до свого краю і народу, до його сучасного і минулого, до його мови і культури. Він активно працює для свого народу, прагне піднести його культуру й добробут, переборювати його негативні риси й удосконалювати риси позитивні. Для патріота дорога честь своєї Батьківщини, він захищає її і словом, і ділом. Кожен народ має своє покликання, справжній патріот мусить знати його і всі свої сили спрямовувати на його здійснення. Важливою є думка педагога про те, що негативні риси народу не мусять послаблювати любові до нього. "Це – мій нарід, я плоть від плоті і кров від крові його і тому мушу любити його", – гасло Г. Ващенко [2, с. 185].

Ми також вважаємо, що питання виховання справжнього патріотизму, високих громадських почуттів є нагальною проблемою сучасності. Над нею розмірковує відомий педагог Г. Сизоненко: "... виросло кілька поколінь, повністю відчужених від української духовності. Більше того, вони не знають і не шанують українську історію, звичаї, мораль свого народу, бо українські національні традиції зникли зі способу життя, зі шкільної освіти і виховання. Виживе найсильніший – ось девіз, який безкінечно насаджується як норма сучасного життя, що ні до духовності, ні до моралі, ні до історичного смислу державно-національного життя відношення не має" [8, с. 106]. Тому, на нашу думку, виховання молоді на педагогічних принципах Г. Ващенко, які стверджують багаті культурні цінності українського народу, має першочергове значення. Однак, слід зазначити, що педагог розмежовує здоровий патріотизм і шовінізм. Він виступає проти національного егоїзму і різко засуджує гітлерівський та московський шовінізм, коли у поневолених народів відбиралися права, відбувалося нацькування одного народу на інший.

Наступним важливим принципом Г. Ващенко щодо розбудови України, який також має неабияке значення для формування соціокультурної компетенції молоді, є формування культури міжнаціонального спілкування. Його позиція є тим більше актуальною, оскільки останнім часом у документах міжнародних організацій, інструктивних листах Міністерства освіти і науки України, сучасних вітчизняних досліджень усе більшу роль у вирішенні цієї проблеми відводять саме педагогу, покликаному працювати в поліетнічному середовищі. Розглядаючи культуру міжнаціонального спілкування, вчені (А. Авксент'єв, Р. Кадієва та ін.) визначають її як певні взаємозв'язки та взаємостосунки, у процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот

і дотримуються різних релігійних обрядів, обмінюються досвідом, духовними цінностями, думками, почуттями. Культура такого спілкування залежить від загального розвитку людей, від їх уміння сприймати й дотримуватися загальнолюдських норм і моралі. На думку Г. Ващенка, здоровий патріотизм не виключає доброго ставлення й пошани до інших народів. Так само, як добре вихована людина поважає свою власну гідність і разом із тим гідність інших людей, так і справжній патріот поважає права і гідність інших народів. Здоровий патріотизм не виключає мирного співжиття окремих народів, а навпаки сприяє йому. Від такого співжиття кожен народ виграє в економічному, культурному й політичному відношеннях [2, с. 186]. Цікавим є те, що Г. Ващенко також розглядає міжнародні відношення із позиції християнської моралі. Підтвердження необхідності мирного співіснування націй він знаходить у Біблії: "Слава на небі Богу і на землі мир, між людьми благовоління". Педагог переконаний, що для справжнього християнина не мусить бути ні Елліна, ні Іудея, – всі люди брати у Христі. Всяка ж національна боротьба ворожа духу християнства [1, с. 81].

Надзвичайно важливою залишається для Г. Ващенка і проблема збереження національної ідентичності народу в умовах інтеграції у світовий простір. На думку К. Ясперса, сьогодні починається справді "світова історія "як єдина історія одного цілого", коли усі важливі проблеми стали світовими проблемами, ситуація – ситуацією всього людства [10, с. 141]. Історія людства стає глобальною історією. І якщо на початку ХХ ст. О. Шпенглер у праці "Сутінки Європи. Нарис морфології світової історії", розкриваючи динамічну картину європейської цивілізації, ще виділяє локальні, незалежні один від одного, культурні світи, то наприкінці цього ж століття інтенсивність та масштабність інтеграційних процесів у європейській цивілізації набула таких розмірів, що теза про локальність, автономність культурних світів є очевидно непереконливою. Під впливом процесів глобалізації змінюється ставлення і до етнонаціональних цінностей буття людини й людства. Національний суверенітет, етнонаціональна ідентичність іноді заперечують чи трактують як пережиток. У. Федорович вважає, що взагалі можна говорити про кризу ідентичності сучасної людини, її здатності ідентифікувати себе на різних рівнях суспільного життя [9, с. 221]. На думку Г. Ващенка, багатство національної культури полягає, насамперед, у її різнобічності й усебічності. Вселюдська культура складається з надбань різних народів. Кожен народ вкладає у загальнолюдську скарбницю свої скарби і має право творити свою національну культуру, що лише сприятиме розвитку загальнолюдської культури. Педагог переконаний, що історичний розвиток людства йде за законом диференціації та інтеграції, обґрунтованих Спенсером. На перших ступенях розвитку окремі племена завжди ворогували між собою і разом із тим мали незначні відмінності, що обумовлювалися виключно природними умовами життя. У подальшому племена об'єднувалися у нації, що творили свої держави. При цьому кожна нація виробляла свій національний світогляд, свою мову і національну культуру. Об'єднання людства у грандіозному масштабі відбувається після другої світової війни, як приклад Г. Ващенко наводить всесвітню організацію ООН. Але разом із тим відбувається не менш значний процес диференціації людства. Народи, які здавалося б, втратили своє національне обличчя, також починають відроджуватися і боротися за свою національну незалежність. Тому нормальним розвитком культури Г. Ващенко вважає органічне засвоєння здобутків культур інших народів, відповідно до своїх потреб і національних властивостей [2, с. 191].

Заслужують на увагу і погляди Г. Ващенка на родину, її місце у житті людини. Він вважає, що великою вартістю для людини є родина, але коли батьківщині загрожує небезпека, українець мусить жертвувати родиною для батьківщини. Вартістю є і мате-

ріальний побут, але чесний українець не стане порушувати Заповіти Божі або шкодити суспільству, щоб тільки розбагатіти. Як підтвердження він наводить слова Володимира Мономаха: “Смерти, діти, не бійтесь ні на війні, ні від звіра, а мужське діло робіть, як вам Бог дав, як і від звіра і від води був загрожений, із коня падав, то ніхто з вас не може бути пошкоджений або вбитий, поки не буде від Бога наказано, а коли мусить прийти смерть, то ні батько, ні мати, ні брати не можуть врятувати ... Боже піклування краще, ніж людське” [2, с. 180]

Висновки. Слід зазначити, що більшість сумних подій в історії людства – катастроф, війн, тоталітарних та фашистських режимів були спричинені тим чи іншим ставленням суспільства до організації життя в економічній та соціокультурній сфері, але чи не найбільшою мірою – помилками у вихованні підростаючого покоління. Наслідки такої дезорієнтації очевидні: зруйнована економіка, культура, менталітет, релігійні та етнопонаціональні інститути, стосунки між людьми і врешті-решт сама людина. Але до нас повертається педагогічна спадщина Г. Ващенка, С. Русової, І. Огієнка, С. Сірополко та інших видатних людей минувшини, спрямована до боротьби з усім антинаціональним, антинауковим, антипедагогічним, чого у нашій державі не бракує. Ми вважаємо, що звернення до педагогічних ідей Г. Ващенка, його практично-методичних принципів допоможе нам прийти до зцілення нашого суспільства та до формування ідейно, морально та фізично міцного молодого покоління, відданого своїй Батьківщині. А це є чи не єдиним правильним способом виходом із ситуації, що склалася, можливістю піднятися на ноги і зайняти своє місце на карті світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Григорій. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 90 с.
2. Ващенко Григорій. Хвороби національної пам'яті. – К.: Школяр, 2003. – 335 с.
3. Вишневецький Омелян. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
4. Головчук С. Ю. Духовні цінності та виховний потенціал у творчій спадщині Григорія Ващенка // Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань: РВЦ “Софія”, 2008. – Ч. 5. – 228 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти: [книга вчителя української мови й літератури]. – Харків: Торсінг плюс, 2006. – С. 12–29.
6. Ніколаєнко С. Освіта в інноваційному поступі суспільства // Освіта України. – 2006. – 24 серпня. – 45 с.
7. Русова С. Вибрані педагогічні твори: в 2 т. – Т. 2. – К.: Освіта, 1996. – С. 7–43.
8. Сизоненко І. Школа майбутнього // Українознавство. – 2006. – № 3. – С. 102–106.
9. Федорович Уляна. Проблема збереження національної ідентичності в умовах європейської інтеграції: Вісник Львівського університету. – 2002. – вип. 4. – 352 с.
10. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1996. – 527 с.

М.О. Шиловская

Полтавский государственный педагогический университет имени В.Г. Короленко,
г. Полтава

ЗНАЧЕНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ ГРИГОРИЯ ВАЩЕНКО В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье раскрыты аспекты национально-патриотического воспитания в педагогическом наследии Г. Ващенко в контексте проблемы формирования социокультурной компетенции будущих учителей.

Ключевые слова: национальная культура, социокультурная компетенция, патриотическое воспитание, толерантность.

M.O.Shylovs'ka

IMPORTANCE G.VASHCHENKO'S HERITAGE IN THE CONTEXT OF FORMING
SOCIAL-CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

The aspects of national and patriotic up-bringing in G. Vashchenko's pedagogical heritage within the context of the problem of forming of would-be teachers' cross-cultural competence.

Key words: cross-cultural competence, national culture, patriotic up-bringing, tolerance.

Одержано 26. 03. 2009 р.

Рекомендовано до друку 29. 05. 2009 р.